

Henryk Sienkiewicz

Quo vadis?

Jedna z trudniejszych powieści, z jakimi możesz spotkać się w gimnazjum. Ale doskonałe źródło motywów, postaci, idei... Warto się z nią zmierzyć!

Najważniejsze informacje

- **Czas i miejsce akcji**

Akcja powieści przypada na końcowy okres panowania Nerona: **63–66 rok**, zaś epilog przedstawia moment jego śmierci w 68 roku. Miejscem akcji jest Rzym oraz dwór w Ancjum.

- **Gatunek literacki**

Powieść historyczna – przedstawia losy fikcyjnych bohaterów na tle wydarzeń historycznych. Wśród postaci drugoplanowych są bohaterowie historyczni. Autor powieści historycznej dba o dokładne przedstawienie atmosfery opisywanej epoki i przestrzega prawdy historycznej. *Quo vadis* przedstawia ważne wydarzenia z dziejów świata: koniec epoki antyku i narodziny chrześcijaństwa. Sienkiewicz, pisząc powieść, korzystał z *Dzienników Tacyty*, *zapisków Seneki*, *Listów św. Pawła*, *Dziejów apostołskich*. Autor dokładnie przedstawił obyczaje i umysłowość mieszkańców starożytnego Rzymu (uczta u Nerona, igrzyska, wygląd domu Petroniusza, stroje bogatych patrycjuszów). Obok postaci autentycznych (Neron, Poppea, Seneka, Petroniusz, apostołowie) występują postacie fikcyjne (Winicjusz, Ligia), a ich losy są ściśle związane z wydarzeniami historycznymi (prześladowanie chrześcijan, upadek Nerona).

Bohaterowie

- **Marek Winicjusz** – młody, przystojny, odważny patrycjusz. Dumny, pewny siebie. Pragnie zdobyć Ligię ze względu na jej urodę. Początkowo niewiele się różni od reszty bezdusznych, bogatych Rzymian (karze śmiercią swego niewolnika za to, że nie odnalazł Ligii). Pod wpływem chrześcijan i miłości Ligii zmienia się. Zaczyna rozumieć pełną pokorę religii wyznawców Chrystusa, życie dworu Nerona wydaje mu się okrutne, puste i pozbawione wartości. Pożar Rzymu i prześladowania chrześcijan to dla Winicjusza próba wiary i miłości.
- **Ligia** (Kallina) – córka wodza Ligów, pozostająca w Rzymie jako zakładniczka. Piękna, cicha, pokorna i niewinna chrześcijanka. Szczerze kocha Winicjusza, dlatego chce, aby przyjął chrześcijaństwo.
- **Petroniusz** – określany jako *arbiter elegantiarum* (mistrz elegancji), wyraźnie wyróżnia się spośród otoczenia cesarza. Bardzo inteligentny, nie boi się krytykować cesarza, ale robi to tak, aby nie narazić się na jego gniew. Wybitny znawca sztuki, niepokonany w dysku-

sjach. Nie chce przyjąć chrześcijaństwa, chociaż fascynuje go ta ideologia, ponieważ nie potrafiłby wyzbyć się dostatniego życia, a chrześcijaństwo nawoływało do ubóstwa. Jest przedstawicielem wspaniałego świata antycznego – pełnego przepychu i piękna.

- **Neron** – 30-letni cesarz. W powieści został przedstawiony jako człowiek szalony, zwyrodniały. W rzeczywistości był słabym psychicznie władcą, który w obawie o swoje życie popełniał zbrodnie i bezwzględnie likwidował wszystkich swoich przeciwników. Despotyczny, okrutny, szalony. Budził strach i odrazę. Bezkrytyczny wobec samego siebie, uważał się za doskonałego artystę. Marzył o wielkiej sławie artysty, nie władcy. Był prowodyrem pożaru Rzymu – chciał ujrzyć płonące miasto i jednocześnie wzbudzić współczucie jako bezdomny, wspaniały władca.
- **Poppea Augusta** – druga żona Nerona (pierwsza została przez niego zamordowana). Piękna, zazdrosna o swą urodę, okrutna. Nienawidzi Ligii, traktuje ją jak rywalkę. Jest jednak matką i szczerze kocha swoje dzieci. Niestety, Rufus i mała Augusta umierają.
- **Ursus** – sługa Ligii, olbrzym o ogromnej sile. Ufny, łatwówierny, uczciwy. Uwaga! Ursus nie był niewolnikiem, lecz sługą.
- **Chilon Chilonides** – Grek, lekarz i filozof. Oszust,

kłamca. Niewątpliwie był bardzo inteligentny, potrafił wkuć się w łaski możnych. Bezwzględnie wykorzystuje uczucia innych – miłość Winicjusza, łatwowierność Ursusa. Dla niego nie ma moralności, popełnia straszliwe czyny (zdrada wobec Glauka) i wcale ich nie żałuje, myśli jedynie, jak uniknąć kary. Dobroć, jaką kierują się chrześcijanie, zaskakuje go. Przyzwyczajony do bezwzględności i oszustw Rzymian, nie potrafi poradzić sobie z narastającymi wyrzutami sumienia. Nie potrafi znieść widoku cierpienia chrześcijan, cierpienia, którego sam był sprawcą. Kiedy po raz kolejny chrześcijanie mu przebaczą, w Chilonie dokonuje się radykalna przemiana. Oskarża publicznie Nerona o podpalenie Rzymu, głosi niewinność chrześcijan. Głośno wypowiada to, czego domyślał się już cały lud rzymski. Ginie jak męczennik i jako prawdziwy chrześcijanin.

Znaczenie tytułu

Tytuł powieści nawiązuje do sceny, która wydarzyła się na drodze appińskiej (Via Appia, najstarsza rzymska droga, obecnie atrakcja turystyczna). Święty Piotr, za namową współwyznawców, zdecydował się opuścić Rzym, aby nie dosięgły go prześladowania Nerona. Chciał kontynuować nauczanie z dala od Rzymu, gdzie chrześcijanie byli skazani na zagładę. Przed oczami zrezygnowanego apostoła ukazał się Chrystus i na pytanie Piotra „Quo vadis, Domine?” (Dokąd zmierzasz, Panie?), Chrystus odpowiedział, że skoro Piotr opuszcza chrześcijan, On idzie, aby go powtórnie ukrzyżowano. Piotr umocniony w wierze zawraca do Rzymu, bo rozumie, że jego obowiązkiem jest pozostać z tymi, których nauczał. Wkrótce potem ginie śmiercią męczeńską.

Jakie główne wątki można wyodrębnić w powieści?

Wątek miłosny: Miłość Winicjusza i Ligii

Winicjusz początkowo traktuje Ligię jak każdą inną piękną kobietę. Chce ją zdobyć, uczynić z niej swoją kochankę, nie myśli o małżeństwie. Stopniowo, poznając środowisko chrześcijan oraz niezwykle delikatność i dobroć Ligii, zmienia się jego uczucie. Jest gotów do wielkich wyrzeczeń, całkowitej rezygnacji z dotychczasowego trybu życia. Tymczasem Ligia od początku kocha Winicjusza prawdziwą, wielką miłością. Widzi jego wrażliwość i dobroć, ale jednocześnie wie, że jest typowym, pewnym siebie młodym patrycjuszem. Zgoda na umieszczenie jej w domu Winicjusza byłaby równoznaczna z przekreśleniem zasad, według których postanowiła żyć. Dlatego Ligia za wszelką cenę chce sprawić, aby Winicjusz przyjął religię chrześcijańską. To gwarantowałoby zmianę jego zachowania i trwałość ich miłości. Pożar Rzymu i prześladowania chrześcijan to dla obojga młodych wielka próba uczucia. I oboje wychodzą z niej zwycięsko.

Wątek historyczny: Prześladowanie chrześcijan

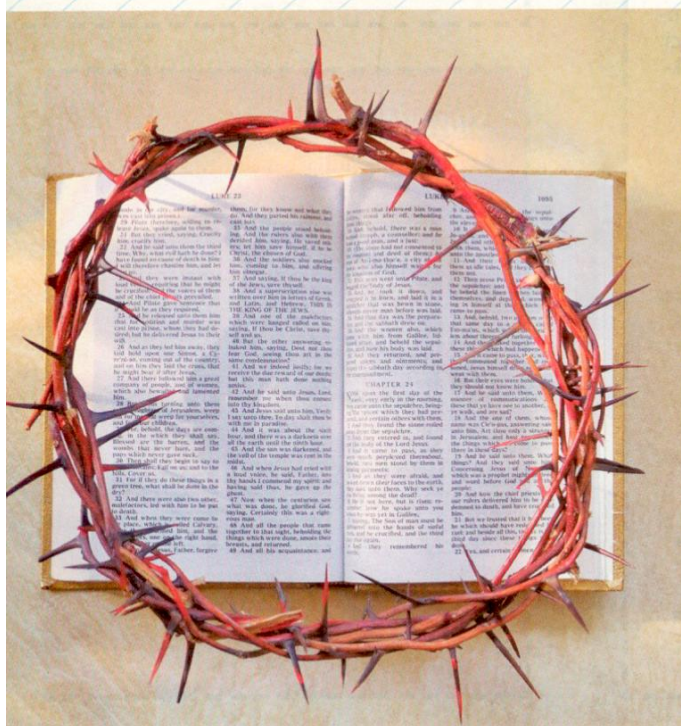
Przodkami grupy chrześcijan są postacie historyczne – apostołowie Piotr i Paweł. Ale same poglądy chrześcijan, ich odwagę w chwili śmierci poznajemy, śledząc losy Ligii, Winicjusza i Ursusa. Główni bohaterowie nie giną w prześladowaniach, Ligia wraz z Ursusem zostaje w cudowny sposób ocalona. Ale wszyscy ich bliscy umierają – Glauk, Kryspus, apostołowie.

Wątek historyczny: Rządy Nerona

Neron, mimo iż jest postacią drugoplanową, odgrywa ważną rolę w powieści. To on jest przyczyną męki chrześcijan, a co za tym idzie – cierpienia dwojga głównych bohaterów. Neron został w powieści przedstawiony jako człowiek szalony i zwyrodniały, dlatego jego decyzja o skazaniu na śmierć tysięcy chrześcijan właściwie nie dziwi, choć przeraża. Tak okrutne traktowanie ludzi nie jest niczym nowym dla Nerona. Wcześniej przecież bez skrupułów kazał zabić swoją najbliższą rodzinę. Nasuwa się jednak myśl (i historycy ją potwierdzają), że Neron nie byłby taki, gdyby nie jego otoczenie – pozbawione zasad moralnych, tchórzliwe, prześcigające się w nieszczerych pochlebstwach.

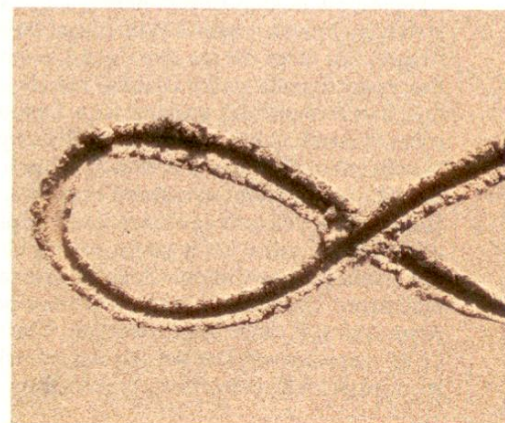
Wątek obyczajowy: Życie i poglądy Petroniusza

Najbliższy przyjaciel Winicjusza, człowiek nieprzeciętny, wyjątkowo zdolny. Ma własne zdanie i potrafi go bronić. Jest jednym z niewielu godnie reprezentujących kończącą się epokę świetności starożytnego Rzymu. Mimo iż interesuje go filozofia chrześcijańska, Petroniusz nigdy nie mógłby zostać prawdziwym chrześcijaninem. Lubi wykwintne życie, sztukę i nie potrafiłby żyć skromnie. Sam twierdzi, że jest egoistą i nigdy też nie zaakceptowałby hasła równości ludzi. Gardzi tłumem, nie lubi pospólstwa, absolutnie nie chce się bratać z ludźmi ubogimi. Odważna śmierć Petroniusza to symboliczny moment końca wspaniałej kultury Rzymu.

Zastanów się!

- **Przenośne znaczenie tytułu, czyli do kogo skierowane jest pytanie zawarte w tytule powieści?**
Słowa „Dokąd zmierzasz?” mogą być kierowane **do każdego z bohaterów powieści**. Dokąd zamierzasz, czyli: jaki jest twój cel, co zamierzasz, czego naprawdę pragniesz? To pytanie o sens życia i prawdziwe wartości. **Takie samo pytanie można zadać całemu światu, cywilizacji, kulturze europejskiej**. Powieść opisuje czasy, kiedy gwałtownie zmieniała się kultura Europy, świat pogański kończył się, zaczynała się epoka chrześcijaństwa. Sienkiewicz, pisząc powieść z perspektywy wielu wieków, wiedział, że wówczas Europa zdecydowanie wybrała chrześcijaństwo. Ale pytanie „Dokąd zmierzasz?” nadal pozostaje aktualne.
- **Dlaczego Neron prześladował chrześcijan i jakie były formy tych prześladowań?**
Ponieważ za namową swoich doradców chciał wskazać kogoś, kogo można by obarczyć winą za pożar Rzymu. Chrześcijanie byli nieco tajemniczą grupą, wyróżniali się spośród rzeszy rzymian, a ponieważ należeli do niej głównie ludzie ubodzy, Neron nie obawiał się, że straci poparcie wśród patrycjuszy. Metody prześladowań to: ukrzyżowanie, palenie żywcem, rozszarpanie przez dzikie zwierzęta.
- **Jakie grupy społeczne zamieszkiwały Rzym?**
Rzym był miastem wielonarodowościowym i ogromnie zróżnicowanym. Dzielnice nędzarzy sąsiadowały z pełnymi przepychu posiadłościami bogaczy. W społeczeństwie rzymskim można wyodrębnić następujące grupy:
Augustianie – to najbliżsi z otoczenia cezara, jego doradcy.
Patrycjusze – przedstawiciele możnych rodów rzymskich. Zasiadają w senacie, sprawują najwyższe urzędy, biorą udział w wyprawach wojennych.
Pretorianie – żołnierze należący do przybocznej gwardii cezara. Stanowili ogromną siłę, to oni tłumili wszelkie bunt w mieście, likwidowali przeciwników cezara. W powieści funkcją pretora, czyli zwierzchnika gwardii, pełnił największy wróg i konkurent Petroniusza – Tygellin.
Obywatele rzymscy – ludzie wolni, ale niezbyt majątni. Kupcy, rzemieślnicy.
Niewolnicy – pozbawieni wszelkich praw jeńcy wojenni i ludzie urodzeni już w niewoli.
- **W jaki sposób przedstawiona została gmina chrześcijańska?**
Na tle pozbawionego wszelkiej moralności, ale z pewnością barwnego i interesującego otoczenia cezara, grupa chrześcijan wypada nieco blade. Na dworze cezara pojawiały się nieprzeciętne postacie i głosiły niezwykle przekonania. Tymczasem jedynym argumentem chrześcijan jest ich dobroć, pokora, cierpliwość. Wyróżnia się Kryspus – fanatyk religijny, niejednokrotnie okrutny w swych sądach. Ale i on w momencie śmierci jest pogodny, spokojny (za sprawą apostoła Pawła). Chrześcijanie wzbudzą współczucie, ale przede wszystkim podziw. Obserwując ich zachowanie w chwili męczeństwa, ich pogodę ducha, podobnie jak przed wiekami lud rzymski, tak i teraz czytelnicy powieści zadają sobie pytanie: skąd bierze się ta niezwykła siła? Jaka ogromna potęga tkwi w religii chrześcijańskiej?

Dlaczego ryba?

Ryba w języku starogreckim to *ichtys*. A pierwsze litery słów Jezus Chrystus Syn Boga Zbawiciel (także w starogreckim) układają się właśnie w wyraz „*ichtys*”. Dlatego to znak ryby stał się symbolem pierwszych chrześcijan, to nim oznaczali miejsca spotkań, rozpoznawali się nawzajem. Powszechny dziś symbol krzyża nawiązujący do ukrzyżowania Jezusa Chrystusa znakiem chrześcijaństwa stał się dopiero w IV wieku. A znak ryby nadal jest bardzo popularny, zwłaszcza wśród młodszych wyznawców chrześcijaństwa, dla których ryba (w przeciwieństwie do krzyża nawiązującego do śmierci i męczeństwa) jest symbolem życia, chrztu, radości dawania i przynależności do wspólnoty. Po ten znak bardzo często sięgają chrześcijańskie organizacje, wydawnictwa, zespoły młodzieżowe.

Słowniczek

- *Arbiter elegantiarum* – mistrz elegancji
- *Ave caesar, morituri te salutant* – witaj Cezarze, mający umrzeć (idący na śmierć) pozdrawiają cię... – powitanie gladiatorów.
- *Panem et circensess* – chleba i igrzysk
- *Quo vadis, Domine?* – Dokąd zmierzasz, Panie?
- *Ubi tu gaius, ibi ego Gaia.* – Gdzie ty Kajus, tam ja Kaja. Słowa wypowiediane przez pannę młodą w chwili ślubu lub zaręczyn.
- *Urbi et orbi* – Miastu i światu, tymi słowami św. Piotr pobłogosławił cały świat, dziś te słowa wypowiada papież w szczególnych chwilach – np. podczas uroczystej mszy w dniu Bożego Narodzenia.